

ลักษณะโดยทั่วไป

กานพลู (Clove) เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อมถึงขนาดกลาง สูงประมาณ ๒๐ - ๔๐ ฟุต (๕ - ๑๒ เมตร) อยู่ในตระกูลเดียวกับชมพู หว่า ฯลฯ คือตระกูลไม้อำขี้ (Family Myrtaceae) มีชื่อทางพฤกษศาสตร์ว่า ซิซีเจียม อะโรมาติกัม (Syzygium aromaticum Merr. & L.M. Perry) หรือแจมโบซา คาร์โอไฟลัส (Jambosa Caryophyllus Niedz.) คาร์โอไฟลัส อะโรมาติคัส (Caryophyllus aromaticus L.) ยูยีนีย อะโรมาติกา (Eugenia aromatica Baill. non Berg.) แต่มักรู้จักกันในชื่อยูยีนีย คาร์โอไฟลาตา (Eugenia Caryophyllata Thumb.) เป็นไม้เนื้อแข็งทรงคล้ายปิรามิด ลำต้นเล็ก ทรงเปลือกสีเทาเรียบ และค่อนข้างบาง ใบเขียวชอุ่มตลอดปี มีลักษณะการเรียงของก้านใบอยู่ตรงกันข้าม รูปใบเรียวแหลมที่ปลายและโคนใบคล้ายใบหอก ยาวประมาณ ๑๐ เซนติเมตร กว้างประมาณ ๕ เซนติเมตร ขอบใบเรียบแต่เว้าเป็นคลื่น เนื้อใบหนาแข็งเป็นมันคล้ายใบแก้ว ใบอ่อนจะมีสีเขียวอมชมพู หรือสีม่วงอ่อน และจะเขียวจัดเมื่อแก่ เวลาขยี้ใบจะมีกลิ่นหอม ดอกเล็กออกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง รูปร่างคล้ายตะปู (ทำให้เป็นที่มาของชื่อ "Clove" ซึ่งในภาษาฝรั่งเศส "Clou" แปลว่า ตะปู) กลีบดอกคล้ายหมวกแคป คุ้มทั้งเกสรตัวผู้และเกสรตัวเมียไว้ภายใน เริ่มแรกจะมีสีขาวแล้วค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นสีเขียวอ่อน พอแก่จะเริ่มมีสีชมพูปน เมื่อแก่จัดกลีบดอกจะร่วง เกสรก็จะร่วงไปเหลือแต่กระเปาะทรงกระบอก ซึ่งจะค่อย ๆ ป่องออกและมีสีแดงขึ้นจนเป็นแดงเข้มกลายเป็นเมล็ดที่ใส่เพาะพันธุ์ต่อไป ดอกมีกลิ่นหอมแรง เป็นส่วนสำคัญที่นำไปใช้ประโยชน์

ประวัติความเป็นมา

กานพลูมีถิ่นกำเนิดในหมู่เกาะมะละกาหรือโมลุกกะ (Moluccas) ที่เรียกกันว่าหมู่เกาะเครื่องเทศ (Spice Islands) เป็นกลุ่มหมู่เกาะภูเขาไฟในหมู่เกาะอินเดียนตะวันออกเฉียง

East Indian Archipelago) รวมทั้งเกาะเทอร์เนต (Ternate) มาเตีย (Matir) ทิดอร์ (Tidore) แม็กยัน (Makyan) และบาจัน (Bachan) ซึ่งปัจจุบันคือหมู่เกาะแถบตะวันออกเฉียงอินโดนีเซีย

ตามบันทึกทางประวัติศาสตร์ เท่าที่มีการบันทึกเกี่ยวกับกานพลูเป็นครั้งแรก เป็นการบันทึกของชาวจีนในสมัยราชวงศ์ซัน ประมาณ ๓๐๐ ปีก่อนคริสตศวรรษ กล่าวว่า ชาวจีนรู้จักกานพลูในชื่อของเค็งเฮีย ซึ่งมีความหมายว่าตะปูที่มีกลิ่นหอมหรือโกยจีเฮีย ซึ่งเรียกตามลักษณะที่คล้ายลิ้นไก่ (Chicken-tongue Spice) และเป็นประเพณีที่ข้าราชการจะต้องอมกานพลูไว้ในปากเพื่อให้มีกลิ่นหอมในขณะเข้าเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ

ในต้นคริสตศวรรษ ราว ค.ศ. ๑๗๖ บันทึกการส่งสินค้าเข้าของกงสุลอียิปต์แสดงว่าได้มีการส่งกานพลูเข้ามายังอเล็กซานเดรีย (Alexandria) และได้แพร่หลายไปยังประเทศแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียนในคริสตศวรรษที่ ๕ ในระหว่าง ค.ศ. ๓๑๔ - ๓๓๕ พระเจ้าจักรพรรดิคอนสแตนติน (Emperor Constantine) ได้ส่งบรรณาการไปยังเซนต์ซิลเวสเตอร์ (St. Silvester) สังฆนายกแห่งกรุงโรม อันมีเครื่องทองและเงิน เครื่องหอม และเครื่องเทศซึ่งรวมทั้งกานพลูเป็นจำนวน ๑๕๐ ปอนด์ด้วย

หลังจากนั้นมาจนถึงคริสตศวรรษที่ ๘ ชาวยุโรปโดยทั่วไปจึงค่อย ๆ รู้จักกานพลูขึ้นทีละน้อยอย่างช้า ๆ และเริ่มกลายเป็นสินค้าสำคัญทางการค้าเครื่องเทศยุคเริ่มแรกของชาวยุโรป ในประเทศอังกฤษเคาน์เตสแห่งเลสเตอร์ (Countess of Leicester) ได้จดบันทึกรายการใช้จ่ายเครื่องครัวใน ค.ศ. ๑๒๖๕ ว่าได้จ่ายเป็นค่ากานพลูเป็นเงิน ๑๐ - ๑๒ ซิลลิงต่อปอนด์ ชาวอาหรับได้เดินทางเลียบฝั่งทะเลอินเดียตะวันออกเฉียงใต้ไปยังอาวเปอร์เซีย เพื่อรวบรวมกองคาราวานต่อไปยังอเล็กซานเดรียหรือประเทศแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ดังนั้นเมืองเวนิส (Venice) จึงเป็นเมืองท่าสำคัญของอาหรับในการติดต่อการค้ากับชาวยุโรป ในระหว่างนั้นชาวยุโรปยังไม่รู้จักเมืองกำเนิดของกานพลู ยังมีการค้นคว้ากันอยู่ เริ่มแรกเข้าใจกันว่ามา

๑ สัมภาษณ์ทางหุ่นส่วนจำกัดจันแซ เชียง, ๑๒ มกราคม ๒๕๒๐

จากลังกา เพราะเหตุที่ลังกามีการค้าติดต่อการค้ากับเมืองท่าแถบทะเลอาหรับ ต่อมาจึงได้ทราบข่าวว่าชาวจีนได้รับซื้อถ่านพลูจากชาวและปาเล็มบัง (Palembang) ในสุมาตรา ทำให้เริ่มเข้าใจกันว่าชาวเป็นผู้ผลิตถ่านพลู

เมื่อเริ่มรู้จักกันแล้วว่าถ่านพลูมาจากแหล่งไหน ชาวโปรตุเกสซึ่งมีอำนาจทางทะเลก็เข้ายึดครองหมู่เกาะเครื่องเทศได้โดยง่าย ใน ค.ศ. ๑๕๑๔ ทำให้เมืองเวนิสซึ่งยุติความรุ่งเรืองในยุคนั้นลง ชาวโปรตุเกสทำการควบคุมการค้าถ่านพลูระหว่างยุโรปแทนชาวอาหรับ และได้ขยายการปลูกถ่านพลูไปยังเกาะแอมบอยนา (Amboyna) เลติมอร์ (Letimor) และยูไลเซอร์ (Uliassers) แต่ยังไม่ทันได้วางรากฐานให้มั่นคงเพื่อให้หมู่เกาะมะละกาเป็นเมืองท่าสินค้าออกโดยตรง ใน ค.ศ. ๑๖๐๕ ชาวฮอลันดาก็เข้ายึดครองอำนาจในหมู่เกาะแทน และเริ่มผูกขาดการค้าถ่านพลูไว้แต่ผู้เดียว รวมเวลาที่ชาวโปรตุเกสได้ครองหมู่เกาะเครื่องเทศเกือบหนึ่งศตวรรษ จากนั้นภายใต้การดำเนินการของชาวฮอลันดา ชาวพื้นเมืองในหมู่เกาะเหล่านี้ก็ได้รับการบีบคั้นทางการค้าและการผลิต ในระยะแรกจะมีการส่งเสริมการปลูกเพิ่มขึ้น จนกระทั่งเกิดประเพณีของชาวพื้นเมืองที่จะต้องปลูกถ่านพลูใหม่ทุกครั้งเมื่อมีเด็กเกิดในครอบครัว และถ่านถ่านพลูนั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำตัวเด็ก เด็กจะเติบโตขึ้นพร้อม ๆ กับถ่านถ่านพลู ถ่านถ่านพลูเจริญดีก็หมายถึงความมีโชคลาภ ความแข็งแรงและการเจริญเติบโตที่ดีของเด็ก ยศถ่านถ่านพลูต้องตายหรือไม่งามก็ถือเป็นกลางร้ายสำหรับเด็กด้วย เมื่อมีการปลูกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ถ่านถ่านพลูในท้องตลาดมีจำนวนมากขึ้นและค่อย ๆ แพร่หลายไปจากหมู่ชนชั้นสูงไปสู่ชนชั้นทั่วไป ราคาในท้องตลาดก็ลดลง ชาวฮอลันดาจึงต้องการควบคุมทั้งการผลิตและการส่งออก เพื่อที่จะสามารถควบคุมราคาได้ด้วย ดังนั้นใน ค.ศ. ๑๖๕๑ หลังจากเกิดการต่อสู้กับชาวพื้นเมือง จึงได้มีการทำลายถ่านถ่านพลูเกือบทั้งหมดเพื่อเป็นการจำกัดการผลิต เหลือไว้แต่ในเกาะแอมบอยนา (Amboyna) และเทอร์เนต (Ternate) เท่านั้น มีการออกกฎหมายอย่างเข้มงวด ใครฝ่าฝืนปลูกถ่านถ่านพลูโดยผิดกฎหมายมีโทษถึงตาย และใน ค.ศ. ๑๗๖๔ มีการห้ามปลูกถ่านถ่านพลูเด็ดขาด ในขณะนั้นมีจำนวนถ่านถ่านพลูในคลังสินค้าเมืองปัตตะเวีย (Batavia) ประมาณ ๑,๕๐๐ ตัน เพียงพอที่ฮอลันดาจะผูกขาดการขายให้แก่ชาวยุโรปได้ถึง ๑๐ ปี

แต่ถึงแม้จะมีการดูแลอย่างกวาดขันก็ตาม ใน ค.ศ. ๑๗๗๐ ระหว่างที่บริษัทดัตช์อีสต์อินเดีย (Dutch East India Company) ผู้ดูแลเกาะกำลังวุ่นวายกับปัญหาเศรษฐกิจในประเทศของตนอยู่นั้น ผู้ว่าราชการชาวฝรั่งเศสซึ่งดูแลเกาะอาณานิคมของฝรั่งเศสชื่อปิแอร์ปองเวียร์ (Pierre Poivre) ได้ลักลอบนำต้นกานพลูออกจากหมู่เกาะมะละกา สำเร็จและไปปลูกในเกาะบูร์บอง (Bourbon) และมอริเชียส (Mauritius) ที่คนดูแลอยู่ จากนั้นใน ค.ศ. ๑๗๘๕ มีผู้นำไปปลูกที่คายีน (Cayenne) ซึ่งเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในอเมริกาใต้ จากคายีนได้เผยแพร่ไปยังอินเดียตะวันตก (West Indies) และปีนัง (Penang) ใน ค.ศ. ๑๘๑๘ ก็ได้นำจากเกาะมอริเชียสไปปลูกในเกาะแซนซิบาร์ (Zanzibar) เป็นครั้งแรก นับว่าเป็นการทำลายการผูกขาดการค้ากานพลูของฮอลันดาได้อย่างเด็ดขาด ปัจจุบันเกาะแซนซิบาร์ (Zanzibar) และเพมบาร์ (Pemba) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเทศแทนซาเนีย (Tanzania) อยู่ในมหาสมุทรอินเดียห่างจากฝั่งด้านตะวันออกของแอฟริกา ๒๕ ไมล์ เป็นผู้ผลิตและส่งออกรายใหญ่ที่สุดของโลกประมาณ ๕๐% ของจำนวนผลิตทั้งหมด นอกจากทั้งสองเกาะนี้แล้ว แหล่งผลิตอื่น ๆ รองลงมาได้แก่ ประเทศสาธารณรัฐมาดากัสการ์ (Madagasy Republic) อินโดนีเซีย อินเดีย ปีนัง ลังกา และหมู่เกาะในมหาสมุทรอินเดีย ฯลฯ

ในประเทศไทย รู้จักใช้กานพลูกันมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอนว่าเริ่มรู้จักเมื่อไร ปรากฏเพียงว่ามีผู้นำกานพลูจากปีนัง เข้ามาปลูกที่หลังสวนประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว และเมื่อ ๓๐ ปีเศษ นี้มีผู้นำต้นกานพลูมาปลูกที่สวนทดลองสมุนไพร จังหวัดจันทบุรี แต่ตามที่อยู่เขียนได้ไปสำรวจมานั้น ในจังหวัดจันทบุรีมีต้นกานพลูที่ปลูกในวัดมีอายุมากกว่า ๕๐ ปี แสดงว่าคนไทยรู้จักปลูกและใช้กานพลูมานานมากตั้งแต่บรรพบุรุษ แต่ไม่มีการส่งเสริมการปลูกให้กว้างขวางเป็นหลักเป็นฐาน ในระยะหลายสิบปีที่ผ่านมาจึงมีแต่การส่งกานพลูเข้ามาใช้ในประเทศเท่านั้น

การใช้ประโยชน์จากกานพลู

กานพลูที่นำไปใช้ประโยชน์ทางการค้าคือส่วนดอกที่ยังตูมอยู่แต่เริ่มแก่เป็นสีเขียว

อมชมพู นำไปตากแห้งจนกลายเป็นสีน้ำตาลเข้ม กานพลูมีกลิ่นหอมแรง รสเผ็ดปร่า คนไทย และลังกานิยมใช้หอมและเคี้ยวกับหมาก ทำให้มีกลิ่นหอมและคัมภีร์ปากโคดี เป็นเครื่องปรุงรส ในแกงหรืออาหารต่างๆ อาหารเกือบทุกชนิดในลังกาและอินเดียนั้นจะต้องมีกานพลูเป็นเครื่องปรุง อยู่ด้วยและถือเป็นเครื่องปรุงประจำโต๊ะอาหาร เช่นเดียวกับเกลือและพริกไทย ในอินโดนีเซียยัง นำมาบดผสมในบุหรี เรียกว่า กราเตก (kretak) นิยมสูบกินทั่วไปจนกระทั่งผลิตส่งออกต่างประเทศในปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังสามารถกลั่นเอาน้ำมันหอมจากกานพลูมาใช้ประโยชน์ได้ โดยที่กลั่น จากดอกได้ประมาณ ๑๗% จากก้านได้ ๕-๖% และจากใบได้ ๒-๕% แต่ น้ำมันจากก้านและใบ จะไม่มีกลิ่นหอมเท่าดอก น้ำมันส่วนใหญ่ ๗๐-๘๐% เป็นยูจีนอล (Eugenol) ทางแถบยุโรปนิยมนำไปผสมทำหัวน้ำหอม สบู่หอม ผสมในเหล้าอย่างแรงชั้นสูง (liqueurs) ใช้จับหลังอาหาร เป็นยาบำรุงและช่วยย่อยอาหาร ใช้เป็นตัวแทนความสะอาดเลนส์สำหรับกล้องจุลทรรศน์โคดีโดยที่น้ำสะอาดธรรมดาเช็ดไม่ได้ นอกจากนั้นยังนิยมใช้ในอุตสาหกรรมทำลูกกวาดขนมหวาน (Confectionery) เครื่องคอง (Pickles) น้ำซอสชนิดข้นและชนิดใส (Ketchup and sauces) ทำวานิลลิน (Vanillin) และบดปรุงในขนมต่าง ๆ เช่น เค้กผลไม้ ฯลฯ

กานพลูมีสรรพคุณเป็นยาทั้งในแผนปัจจุบันและแผนโบราณ ใช้เป็นทั้งยาภายนอก และยาภายใน ภายนอกเป็นยาปฏิชีวนะอย่างอ่อน (antiseptic) ทำให้รู้สึกร้อนชาเมื่อถูก ผิวหนัง ใช้สำหรับน้ำมันกานพลูอุดฟันแก้ปวด แก้เลือดออกตามไรฟัน แก้ร่ามะนาด ใช้ภายในแก้เหน็บชา พิษเลือด พิษน้ำเหลือง และน้ำคาวปลา ทำให้อุจจาระเป็นปกติ ใช้เป็นยา ขับลมในกระเพาะอาหารและลำไส้ แก้ท้องขึ้นธาตุพิการ เป็นยาระงับอาการกระตุกชัก เป็นยาบำรุงหัวใจ บำรุงหลังคลอดบุตร เป็นยาเจริญอาหาร ช่วยกระตุ้นการทำงานของกระเพาะอาหารและลำไส้ นอกจากนี้ยังแก้หืด แก้ไอ กระจายเสมหะ แก้เสมหะเหนียว^๒

^๒ หมอเส่งี่ยม พงษ์บุรอก. ไม้เทศเมืองไทย. กรุงเทพฯ : เขมบรรณกิจ,

แพทย์โบราณของจีนกล่าวถึงสรรพคุณของกานพลูนอกเหนือจากที่กล่าวไว้คือ ช่วย
 การดูดซึมอาหารและฟอกออกซิเจนในเส้นโลหิต ช่วยในการสร้างเม็ดโลหิตขาว ไปกระตุ้น
 ประสาทสมองส่วนกลางให้ตื่นตัว และเป็นยาฆ่าเชื้ออหิวาต์ได้ผลดี น้ำมันกานพลูยังใช้หาญ
 นวดตามกล้ามเนื้อและเส้นเอ็นประสาทที่ปวดเมื่อย ในอินโดนีเซียนิยมใช้เป็นยารักษาหลัง
 คลอดบุตร ผสมเป็นผงใช้ทานวคบริเวณท้องน้อยหลังคลอดบุตร ผสมเป็นยาพอกแก้ปวดหัว^๗
 นอกจากนี้คนไทยยังนิยมใช้ดอกหุบพอซ่า ๑ ดอก ใส่ในขวดนมให้เด็กทารกดื่มแก้ปวดท้อง
 ท้องขึ้นและช่วยขับพยาธิได้ คนโบราณนิยมเคี้ยวกับหมากทำให้มีกลิ่นหอม ชาวชนบทใช้
 ใบอ่อนของกานพลูใส่ปรุงแกงป่าแทนใบกระเพราได้กลิ่นและรสอร่อย สำหรับในเมืองร้อน
 ยังใช้แทนลูกเหม็นใส่ตู้เสื้อผ้ากันแมลงต่าง ๆ ได้ และทำให้บรรยากาศรอบตัวสดชื่นได้อย่าง
 ดีด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๗

I.H. Burkill, A Dictionary of the Economic Products of the Malay Peninsula, Vol.1 (Kuala Lumpur : Art Printing Works, Ministry of Agriculture and Co-operatives, 1966) 979.